

QUÈ SIGNIFICA “CRÍTICA” SEGONS KANT?

Ramon ALCOBERRO

Els antecedents.

La paraula “Crítica” fou emprada per Kant en un sentit tècnic i específic, però aquest mot no resulta fàcilment comprensible si no partim del context en què s’usava al seu temps. El “Dictionnaire Universel” de Antoine Furetière (1690), obra que feia autoritat a l’època, distingeix tres sentits d’aquest mot:

- 1.- Examen o judici de qualsevol obra i, per extensió, l’esclarament o correcció d’obres del passat.
- 2.- La ciència que regula i practica aquesta mena d’operacions.
- 3.- La desaprovació, la denigració, val a dir, la censura i la sàtira.

Al segle de Lluís XIV, la paraula “crítica” estava bàsicament vinculada a la paraula “examen”, més que no pas a la desaprovació. Fer la “història crítica” d’un text significava buscar-ne la versió més fiable i més antiga, corregir-ne les faltes... I això convé recordar-ho perquè sovint s’identifica “crítica” al nostre temps amb una actitud negativa, que al XVII-XVIII només tenia secundàriament.

Qui a l’època de Lluís XIV començà a emprar el mot “crítica” d’una manera més significativa fou Richard Simon, un metge occità que fou el primer a demostrar que l’Antic Testament s’havia fet unificant llibres diversos, originats en tradicions diferents culturals (Jahvista, Elohist...). El llibre de Richard Simon portava per títol “Història crítica del Nou Testament” (1689). Al prefaci d’aquesta obra fa constar que: “Crítica és un terme d’art [un mot tècnic] dedicat a les obres en què s’examinen diverses versions per restaurar-ne les veritables”.

Per tant, la crítica bíblica dels segles XVII i XVIII no és necessàriament un intent de treure fonament racional a la doctrina cristiana (com equivocadament pensaven els marxistes o Leo Strauss) sinó al revés, el que es pretenia era una fonamentació millor, més objectiva. La crítica bíblica era, fonamentalment, una eina en la defensa ortodoxa del cristianisme contra les heretgies (val a dir, contra les males lectures del Text). “Crítica” significa un “judici per les proves” en un context clarament filològic.

Una segona fita important la trobem en l’obra de Pierre Bayle, un hugonot francès exiliat a Holanda i autor d’un “Diccionari històric i crític” (1696). En aquest autor

“crítica” vol dir coneixement desacralitzat. Per a Bayle les proves històriques s’han de separar clarament de la fe. Bayle va elaborar el concepte de “República de les Lletres”, és a dir, el grup dels intel·lectuals racionalistes, que definia com “un estat extremadament lliure” on l’única llei interna era la crítica (article “Cadius” del Diccionari, lletra D). La idea de “República de les Lletres” és fonamental per a comprendre el que significà la Il·lustració que es percep a sí mateixa com a “regne de la crítica”.

Yves Charles Zarka, en un conegut article sobre la idea de crítica en Bayle [Revue de Métaphysique et Morale, octubre desembre de 1999, nº4] considera que: “la transformació que Bayle produeix en el concepte de crítica, implica una triple operació. La crítica és 1.- generalitzada, 2.- esdevé una instància d’establiment de la veritat i 3.- aquesta instància es presenta com un tribunal particular que té el seu propi dret i els seus propis procediments”.

Aquests dos corrents (bíbic i il·lustrat) que defineixen la crítica es troben reformulats i implícits en Kant. És important comprendre que quan la Il·lustració –i amb ella Kant –s’autodefineixen com a “regne de la crítica” és perquè ja hi ha un ús establert del mot: de la crítica en sentit filològic s’arriba a la crítica pública i a la idea quasi jurídica de la crítica com a “tribunal de la raó”. Qui fa crítica se sent a sí mateix com el qui fa una al·legació a favor de la veritat d’un text. Quan Richard Simon reivindica la necessitat d’establir un text fiable del text bíbic i quan Bayle considera que la funció de la crítica és la de restablir un criteri objectiu de veritat estem molt lluny de l’idea vulgar de crítica com a “desmuntatge” o com a “rebutada”. El sentit polític del mot “crítica”, que arribarà al seu paroxisme amb els marxistes, encara estava també prou lluny.

El sentit kantian del mot “Crítica”.

A la “Crítica de la Raó Pura”, concretament en una nota al prefaci de la primera edició, Kant escriu:

“”El nostre segle és pròpiament el segle de la Crítica, a la qual tot s’ha de sotmetre. La religió, perquè és sagrada, i la legislació a causa de la seva majestat, volen habitualment sostreure-se’n. Però llavors provoquen al seu voltant una sospita legítima i no poden pretendre sense hipocresia a aquest respecte que la raó doni només testimoni del que ha pogut sostenir llur lliure i públic examen (A XI)”””

Aquest text és important perquè aquí Kant va més enllà de l’ús del mot crítica que era usual en Bayle i, en general, al seu temps. Religió i política queden ja incloses en l’àmbit crític d’una manera plena. Fins llavors la crítica es feia “al text” ara –amb l’obra kantiana– el filòsof amplia la crítica al conjunt dels (suposats) coneixements racionals i, específicament, a dos tipus de saber que semblen no complir amb les exigències de la raó. La idea kantiana de “crítica” és la d’una anàlisi de la raó per sí mateixa. No s’hi hauria pogut arribar sense Bayle però impliquen un pas més enllà.

Per a Kant, la Crítica és l'acte (o l'esdeveniment) de la Raó. Com a mínim hi ha quatre raons que fan necessària una actitud de "Crítica" i Kant les assumeix d'una manera clara:

- 1.- Cal fer "Crítica" perquè els temps estan madurs per a un progrés de les Llums.
- 2.- Cal fer "Crítica" perquè d'aquesta manera es mostra la força i la noblesa de la "facultat de jutjar".
- 3.- Cal fer "Crítica" contra l'indiferentisme de les posicions escèptiques en el camp del coneixement.
- 4.- Cal fer "Crítica" per anar més enllà de les contradiccions entre els diversos models de raó que hom pot trobar enfrontats o, com a mínim contrapuntats entre sí.

Una carta a Lambert (31 de desembre de 1765) ens parla de la necessitat de posar fi a la "desunió destructiva dels suposats filòsofs". I afegeix:

“”Per tal que revisqui una autèntica filosofia cal que l'antiga es destrueixi a sí mateixa i, de la mateixa manera que el podriment és la destrucció més completa que precedeix sempre quan una nova collita ha de néixer, així la crisi del saber, en una època com la nostra on tanmateix no manquen bons caps, em dona la millor esperança que la gran revolució de les ciències, tant de temps desitjada, no és gaire lluny (AK II 161)“”.

Aquesta formulació, cronològicament prou anterior a la redacció de les "Crítiques" ens dona també algunes pistes importants. Les ciències han de fer una "revolució" i el fet que hi hagi contradiccions en la raó no ha de ser vist com una derrota sinó com l'anunci d'un progrés. La crítica és, per a Kant, la conseqüència positiva de la crisi. Es tracta, en principi, de desmuntar la superstició.

En Kant la crítica és sempre positiva perquè és orgànica, és a dir, perquè el mètode crític (analític) només serveix per tal de posar en relleu la unitat de la raó. Fer la crítica (l'anàlisi de la raó) reconeix, precisament i estricta, el poder de judici que la raó té per sobre de qualsevol altra instància. La crítica permet que l'enteniment prengui consciència, al mateix temps, del seu poder legislador sobre la natura i dels seus límits.

La crítica kantiana és un model clarament arquitectònic. Es tracta de bastir la casa de la raó de forma sistemàtica. Com diu en l' "Arquitectònica de la raó pura":

“”Sota el govern de la raó els nostres coneixements en general no tenen la possibilitat de constituir una rapsòdia, sinó que, al contrari,

han de formar un sistema, només al si del qual es poden sostenir i afavorir els fins essencials de la raó (A 832 / B 860)''''''

La crítica per a Kant té un aspecte de “raó conseqüent”, és a dir, de raó que treu les conseqüències de (i és coherent amb) l'ideal il·lustrat. Resulta força ingenu creure que la funció de la Crítica de la Raó Pura és només la de posar a prova la validesa dels judicis sintètics a priori, com si això fos una finalitat en si mateix. Però per assolir aquesta fita tan petita no hauria calgut bastir una obra tan extensa. L'explicació és més aviat que els judicis sintètics a priori són un instrument per al que realment resulta significatiu en Kant que és fer l'anàlisi de la Raó en la seva pretensió de coneixement universal i incondicionat.

La Crítica té sentit perquè és una eina per a superar la fe. Per la fe, els humans tendeixen a creure que ho poden saber tot i que ho poden comprendre també tot. La finalitat de la crítica és la de ser coherents amb els ideals il·lustrats i mostrar que la racionalitat consisteix bàsicament en una recerca sobre els seus propis límits, sense dogmatismes ni falses esperances en un Absolut purament fantasmagòric. La Il·lustració és una proposta de lliure examen crític i un esforç per desemmascarar la promesa d'un coneixement transcendent.

Al paràgraf 40 de la “Crítica de la Facultat de Jutjar” –i específicament en una nota al text– Kant, analitzant perquè “... les Llums constitueixen, certament, “in thesi” una cosa senzilla, però “in hypothesi” una cosa difícil i llarga de realitzar” (AK V 294) Kant ens dóna una pista important sobre per què li ha estat necessari tot l'esforç crític. El sentit de la crítica és, senzillament, desemmascarar els qui prometen un saber absolut i sense límits.

O en altres paraules, “Crítica” és Il·lustració; esforç inacabable per construir raó allí on els humans que no gosen “atrevir-se a pensar” en tindrien prou amb la superstició i el dogma o amb una experiència mancada de context.